

Andrzej F. Dziuba

"Główne wątki teologiczne w kaznodziejstwie Prymasa Stanisława Karnkowskiego oraz ich implikacje pastoralne", Jerzy Swędrowski, Warszawa 2005 : [recenzja]

Studia Prymasowskie 2, 373-377

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Indeks rzeczowy zawiera także nieścisłości. We wskazywanych wystąpieniach nie zawsze poprawne jest określenie „diecezja warszawska”. Organem urzędowym wydawanym w Gnieźnie są „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej”. Warto jeszcze dodać, że jest błędna opinia, że dopiero od 25 marca 1992 roku archidiecezja gnieźnieńska i warszawska „mają odąd odrębną administrację kościelną” (s. 385). Do tej daty była tylko unia personalna w osobie jednego ordynariusza i to *pro hac vice*, a wszystkie struktury administracyjne oddzielne (np. biskupi pomocniczy, kuria, sąd, seminarium, Caritas). Występująca nazwa „Pałac Prymasowski” zapewne jest błędna, gdyż chodzi o rezydencję Prymasa Polski – Dom Arcybiskupów Warszawskich przy ul. Miodowej w Warszawie, a nie o faktyczny Pałac Prymasowski znajdujący się przy ul. Senatorskiej także w Warszawie.

Te wskazane przykładowo nieścisłości, błędy czy braki nie pomniejszają wagi krytycznej edycji kolejnego tomu nauczania kard. Wyszyńskiego. Pewne określenia odpowiadają epoce, a z czasem uległy pewnej ewolucji i patrzy się na nie już z perspektywy współczesności. Edycja ta stanowi przejaw swoistej determinacji w sukcesywnym publikowaniu cennego zbioru tekstów źródłowych do najnowszych dziejów Kościoła katolickiego w Polsce.

Oto bardziej dostępny, niż ten zawarty w bezcennym *Zbiorze kazań Prymasa Tysiąclecia*, staje się kolejny rok nauczania pasterskiego kard. Wyszyńskiego. Będzie on już odąd funkcjonował w badaniach historycznych jako źródło przybliżające przemówienia oraz słowo pisane Prymasa Tysiąclecia, które poruszało wiele ważnych dla życia Kościoła w Polsce spraw. Pośrednio będzie to także specyficzny materiał źródłowy i dla dziejów Polski i Polaków, także poza granicami. Z troską Prymasa Polski o sprawy społeczne, kulturowe czy ekonomiczne zawsze ma swe odniesienie do sfery religijnej i etyczno-moralnej, nacechowane jest głębokim umiłowaniem Ojczyzny i służby dla niej.

bp Andrzej F. Dziuba

Ks. Jerzy Swędrowski, *Główne wątki teologiczne w kaznodziejstwie Prymasa Stanisława Karnkowskiego oraz ich implikacje pastoralne*, Warszawa 2005, ss. 171.

Wśród szeroko rozumianej posługi ewangelizacyjnej Kościoła stają trzy wielkie podstawowe zadania: głoszenie słowa, sprawowanie kultu i czynienie dzieł *caritas*. W nich, wzajemnie powiązanych ze sobą, cały lud Boży Nowego Testamentu, pielgrzymując na ziemi, oddaje chwałę Bogu i czyni dzieła zbawie-

nia. Jest to także przejawem jego życia oraz dynamiki pełnionej posługi zadanej przez Jezusa Chrystusa. Od tych zadań Kościół nigdy nie może się świadomie dyspensować, gdyż one stanowią istotny element jego tożsamości.

Szczególnie ważnym zobowiązaniem jest przepowiadanie, głoszenie Dobrej Nowiny. Przecież sam Jezus Chrystus, przed swym powrotem do domu Ojca, nakazał apostołom i rzeszy uczniów: „Idźcie na cały świat i nauczajcie wszystkie narody” (por. Mt 28,19). Jest to zatem zobowiązanie przekraczające czas, miejsce i przestrzeń. Przekracza ono także czysto ludzkie wyobrażenia oraz ludzkie moce. Orędzie Ewangelii w swej dynamice wyzwoleniczej pragnie dotrzeć do każdego człowieka, a ostateczne jego działanie oparte jest na mocach Bożych. Człowiek jest tutaj tylko narzędziem, ale winien być przepelniony wiarą i jej świadectwem.

Za dzieło głoszenia Ewangelii, orędzia Jezusa z Nazaretu, w sposób szczególnie odpowiedzialni są kapłani, a wśród nich biskupi, jako następcy apostołów. Oni są także gwarancją wierności i autentyczności przepowiadanych treści. W Kościele w Polsce, w ramach jego hierarchicznej struktury, od wielu wieków, od czasów arcybiskupa gnieźnieńskiego Mikołaja Trąby (1412-1422) naczelne miejsce przypada prymasom Polski (*Primas Regni*). Uzyskał ten tytuł – godność na soborze w Konstancji (1414-1418), a z czasem został jeszcze w pewnym sensie powiększony o dalsze przywileje i uprawnienia. W związku z tym także przepowiadanie prymasów Polski miało szczególne znaczenie, nie tylko czysto religijne.

W prezentowanej pracy podjęto próbę analizy przepowiadania abp. Stanisława Karnkowskiego, Prymasa Polski. Autor jest doktorem homiletyki na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Aktualnie pracuje jako wykładowca homiletyki w wyższych seminariach duchownych w Łowiczu i Łodzi. Jest autorem wielu prac z zakresu tej dyscypliny.

Całość książki otwiera szczegółowy spis treści (s. 5-6) oraz słowo wstępne bp. Alojzego Orszulika, pierwszego biskupa łowickiego (s. 7-8).

Po wstępie (s. 9-13) studium zawiera trzy rozdziały, które z kolei podzielone są na jeszcze mniejsze zbiory, a całość zamyka zakończenie.

Życie i działalność prymasa Stanisława Karnkowskiego na tle epoki to tytuł pierwszego rozdziału (s. 15-45). Po ukazaniu specyfiki okresu i licznych uwarunkowań historycznych przedstawiono środowisko rodzinne i formację intelektualną. Usystematyzowano i przybliżono twórczość kaznodziejską oraz drukowany dorobek tego Prymasa Polski. Mając na względzie jego szeroką działalność oraz kompetencje ukazano go jako fundatora, kanonistę i mecenas.

Kolejny rozdział nosi tytuł: *Próba syntezy głównych wątków teologicznych w nauczaniu arcybiskupa gnieźnieńskiego* (s. 47-98). Najpierw wskazano na

jego chrystologię, a następnie omówiono sakramentologię oraz eklezjologię. W oddzielnym bloku zaprezentowano jego odniesienia do ojczyzny i liczne wątki patriotyczne.

Aspekty pastoralne oraz ich zastosowanie w praktyce duszpasterskiej arcybiskupa S. Karnkowskiego to tematyka trzeciego rozdziału prezentowanego studium (s. 99-139). Można stosunkowo łatwo zauważyć znaczące miejsce Pisma Świętego w kaznodziejstwie prymasa Karnkowskiego. Wskazano także na program formacji religijnej wiernych i kształtowanie postaw. Bardzo szczegółowo ukazano metody doskonalenia chrześcijańskiego, na które składają się najpierw środki Boskie, a więc pomoc Chrystusa, Ducha Świętego i Kościoła. Z kolei środki ludzkie to zwłaszcza post, modlitwa i jałmużna. W końcu Prymas daje praktyczne wskazania dla duszpasterzy.

Treściowo rozprawę zamyka zakończenie (s. 140-143). Natomiast od strony formalnej dodano jeszcze bibliografię (s. 144-151), *conclusions* (s. 152-155) i aneks (s. 157-171).

Prezentowana książka podjęła zatem główne wątki teologiczne dostrzegane w kaznodziejstwie abp. Karnkowskiego. Zresztą, jak pisze sam autor w wstępie: „Celem pracy jest ukazanie głównych wątków teologicznych w kaznodziejstwie Stanisława Karnkowskiego oraz próba wyeksponowania aktualnych implikacji pastoralnych w nauczaniu tego mówcy” (s. 10). Wydaje się, że w znacznym stopniu udało się Autorowi wywiązać z tak nakreślonych planów, zarówno na płaszczyźnie historycznej, jak i implikacyjnej.

Renesansowy Prymas Polski ukazuje się jako wybitny kaznodzieja, tak teoretyk, jak i praktyk, o czym wyraźnie świadczy zachowany dorobek. Zresztą sam przywiązywał duże znaczenie do tej posługi kościelnej i zwracał na to uwagę kapłanom najpierw diecezji kujawsko-pomorskiej, a następnie archidiecezji gnieźnieńskiej. Trzeba przyznać, że zachowany dorobek, zarówno w postaci kolekcji, jak i prac wydanych drukiem nie jest imponujący, ale z drugiej strony robi on znaczne wrażenie w zakresie treściowym oraz formalnym. Obcowanie z jego dorobkiem to spotkanie z wybitnym przedstawicielem kaznodziejstwa renesansowego. Zresztą dziełami swymi wpisuje się również twórczo w dzieje literatury polskiej przełomu XVI i XVII wieku. Sam Autor kończy książkę stwierdzeniem: „Funkcja prymasa Polski dodaje blasku Karnkowskiemu jako mówcy. Jego kazania, mowy i cała kreatywność literacka stanowią unikatowy, oryginalny i twórczy wkład w dzieło rozwoju prozy oratorskiej w dobie renesansu” (s. 143). Przeprowadzone badania upoważniają do takiej konstatacji.

Książka ks. J. Swędrowskiego wskazuje, że prymas Karnkowski wpisał się w historię Kościoła i państwa jako jeden z najwybitniejszych pasterzy i senatorów Rzeczypospolitej. To wybitny duchowny oraz mąż stanu. To gorący patriota,

który dostrzegął w tej płaszczyźnie twórcze miejsce chrześcijaństwa, a naród po śmierci przyznał mu dostojne imię Ojca Ojczyzny. Zawsze trzeba pamiętać, że sama pozycja prymasa, zarówno kościelna, jak i narodowa tworzyła specyficzny kontekst jego posługi. Karnkowski potrafił, mimo pewnych wahań i wyczekiwań, ostatecznie rozeznąć te elementy pozytywnie i twórczo się w nie zaangażować oraz na nie wpływać, co z perspektywy czasu jest bardziej widoczne i to w znacznym stopniu wybrzmiewa w prezentowanym opracowaniu.

Omawiana książka dobrze i wyczerpująco rozeznała zasadnicze wątki teologiczne obecne w kaznodziejstwie prymasa Karnkowskiego i jednocześnie wskazała na ich odniesienia pastoralne. Można zatem dostrzec już w jego posłudze prymasowskiej niektóre elementy znane we współczesnym duszpasterstwie. Znaczną pomocą dla niego było tutaj odpowiednie przygotowanie naukowe i szerokie doświadczenie nabyte w różnych miejscach i etapach życia.

Zamieszczona na końcu bibliografia zestawia wykorzystane w pracy źródła i literaturę. Szkoda, że znalazło się w niej stosunkowo dużo niekonsekwencji, niedokładności czy błędów. Niektóre pozycje występujące w przypisach nie zostały podane w bibliografii. Pytania budzi wykorzystanie niektórych opracowań, a dokładniej zamieszczonych w nich szczegółowych haseł, które mają wskazanych autorów. Poważnym brakiem jest pominięcie wykazu skrótów, choć z drugiej strony autor z nich korzysta. Uwagi te w znacznym stopniu odnoszą się także do przypisów oraz ich synchronizacji z bibliografią. Można w tym względzie odnieść wrażenie, że niestarannie została dokonana ostatnia korekta.

Bardzo pozytywnie należy odnotować stosunkowo obszerne streszczenie w języku angielskim. Czyni to pracę bardziej dostępną, a jednocześnie przybliża cudzoziemcom wybitną postać z naszej historii. Także ciekawym uzupełnieniem jest aneks, który zawiera niemal 20 reprodukcji m.in. portretów czy stron tytułowych wydanych dzieł. Jest to ważny materiał poglądowy.

Książka ks. dr. Swędrowskiego jest dobrym potwierdzeniem wskazywanych już w innych pracach opinii na temat wielkości oraz zasług prymasa Karnkowskiego. Zresztą jest to pierwsza tego typu praca, tak obszerna i wyczerpująca. Jednocześnie sam Autor zauważa: „Fakt, że opracowanie jest próbą syntezy nie tylko nie wyklucza prowadzenia dalszej pracy badawczej w trybie analitycznym, lecz zakłada takie badania. Problematyka zawarta w temacie pozostaje ciągle otwarta na dalsze uzupełnienia i analizy” (s. 11). Można zatem sądzić, że praca ta będzie inspirować dalsze badania.

Badania osoby i kaznodziejstwa arcybiskupa gnieźnieńskiego Karnkowskiego są także ważnym i ciekawym przyczynkiem do poznania dziejów Kościoła w Polsce. Zważywszy na jego pozycję oraz szerokie oddziaływanie, jak i wpływy prymasowskie kształtował on w znacznym stopniu obraz ówczesnego Koś-

ciola katolickiego w Polsce. Zatem przez pryzmat jego osoby można głębiej rozpoznać ówczesne procesy ogólnokościelne. Zresztą liczne treści z tego zakresu znajdują się dość wyraźnie w zachowanym kaznodziejstwie. Jego nauczanie, jak wskazuje autor słowa wstępnego, „jest wzorem przekazu kaznodziejskiego, sztuki wyjaśniania głoszenia zdrowej nauki i odpierania błędnej nauki” (s. 8). Czasy zaś tej ostatniej szczególnie sprzyjały, mimo jasnych dyrektyw Soboru Trydenckiego.

Poznanie życia i działalności, a zwłaszcza nauczania prymasa Karnkowskiego to także pewien przyczynek do poznania ówczesnych dziejów Polski. Wynika to zwłaszcza z faktu, że był on pierwszym senatorem Rzeczypospolitej, a także drugim w dziejach Polski interreksem. Ten wątek odpowiedzialności za ojczyznę szczególnie mocno brzmiał w jego przepowiadaniu, które nosi wyraźne cechy i elementy patriotyczne, ale zazwyczaj treści te są związane i umotywowane elementami religijnymi.

bp Andrzej F. Dziuba

Antoni Dudek, Ryszard Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006, s. 464.

Burzliwe dzieje Polski w jej ponad tysiącletnim wymiarze znaczą swoją rolę Kościół katolicki, stojąc u początków państwa i towarzysząc na każdym etapie kształtowania się, utwierdzania i obrony. Sformułowanie *antemurale christianitatis* przyjęło się w pozytywnym postrzeganiu Rzeczypospolitej jako niezawodnego stróża i obrońcy chrześcijaństwa. Znany historyk zajmujący się historią Polski, Norman Davies, opisuje dzieje Polaków dostrzegając: „nieprzerwaną obecność Kościoła rzymskokatolickiego, którego początki sięgają najdalszych początków pisanych dziejów i którego supremacji zagrażały jedynie przemijające niebezpieczeństwa”¹. Norman Davies pisze z perspektywy obcokrajowca, a zatem można przypuszczać, że jego sąd jest bardziej obiektywny, nie obciążony ładunkiem emocjonalnego oddalenia od obiektywizmu.

W ten nurt wpisują się polscy autorzy, których trud naukowy owocuje odkrywaniem autentycznej roli Kościoła i jego hierarchów w trosce o Polskę jako państwo, ale i jako wspólnotę wiernych. Wcześniej wspomniane „przemijające niebezpieczeństwa” zarysowały się szczególnie intensywnie w XX wieku. Wiek dwóch antyludzkich totalitaryzmów wycisnął piętno na społeczeństwach i lu-

¹ N. Davies, *Boże igrzysko. Historia Polski*, t. 1, Kraków 1998, s. 187.